

Тенденції і перспективи органічного виробництва в аграрних підприємствах

Ю.С. Амеліна, асистент

Розкрито зміст органічного виробництва в Україні. Проаналізовано тенденції та складності розвитку виробництва сільськогосподарської органічної продукції у рослинництві і тваринництві.

Актуальність проблеми. Останніми десятиліттями світовий органічний рух, до цього протягом півстоліття відомий лише невеликому колу ентузіастів, набрав потужних обертів і вже став життєвою філософією для багатьох. У продажу постійно розширюється асортимент органічних продуктів харчування, косметики, засобів гігієни, тканин, одягу та інших товарів. До цього руху успішно приєдналася і Україна, яка має всі передумови для ефективного функціонування підприємств органічного виробництва. Розвиток органічного виробництва є дуже актуальним питанням, оскільки попит на безпечні та якісні продукти постійно зростає. Для українських аграріїв виробництво органічної продукції та органічної сировини для неї є корисним досвідом, можливістю розширити ринки збуту продукції та швидше інтегруватися у світовий простір.

Статистичну інформацію та новітні практичні розробки з органічного виробництва в Україні регулярно надають такі організації, як Федерація органічного руху України, Міжнародна Громадська Асоціація учасників біовиробництва “БІОЛан Україна”, Клуб органічного землеробства, Спілка учасників органічного агровиробництва “Натурпродукт” тощо.

Серед провідних зарубіжних фахівців з економіки органічного виробництва – А. Говард, Р. Штайнер, Є. Бальфура, Е. Дебенхем, Р. Блекмур та інші відомі вчені, які досліджували економічну ефективність органічного виробництва порівняно з традиційними технологіями, особливості виробництва органічної продукції за різними спеціалізаціями.

Зарубіжний досвід фахівців з органічного виробництва узагальнили у своїх працях вітчизняні науковці. Вони зосереджують увагу на шляхах вирішення проблем сучасного землеробства в новому сторіччі [12, 13], обговорюють тенденції розвитку ринку української органічної продукції [10], досліджують проблеми сертифікації органічного сільського господарства в Україні [6], а також маркетингової діяльності при виробництві вітчизняної органічної продукції [7] та ін.

Наукового переосмислення потребують заходи та засоби підвищення і розвитку органічного виробництва в умовах кризи й підвищення ринкової конкуренції, для чого необхідно окреслити і обґрунтувати найвигідніші напрями спеціалізації роботи українських виробників органічної продукції в

напрямі світових тенденцій та з урахуванням особливостей вітчизняного ринкового простору.

З огляду на це **мета** даного дослідження полягала у визначенні тенденцій та перспектив органічного виробництва аграрних підприємств в Україні та у світі за різними напрямами спеціалізації.

Виклад основного матеріалу. Одним із засновників ідеології нових форм ведення сільського господарства був М. Окада, на думку якого сільське господарство має:

- ◆ пропонувати продукти харчування, які не тільки підтримують життєдіяльність, а й поліпшують здоров'я людей;
- ◆ бути економічно вигідним для виробника і споживача;
- ◆ виробляти продукти в кількості, достатній для задоволення потреб зростаючого народонаселення;
- ◆ не порушувати біологічної рівноваги в природі, бути екологічно безпечним;
- ◆ використовувати досить прості, стабільні і доступні методи та засоби ведення господарства.

Тобто виробництво сільськогосподарської продукції повинно не виснажувати природні ресурси, а давати користь людині як на фізичному, так і на економічному рівнях [1, с.103].

На думку О.В. Ковальнової, розвиток органічного виробництва є одним з основних напрямів екологічного спрямування аграрного виробництва. А загалом виділено чотири такі напрями:

- 1) встановлення правил ведення сільського господарства, що обмежують його негативний вплив на довкілля і не вимагають значних додаткових витрат на їх виконання (Кодекси Належної та Доброї сільськогосподарської практики);
- 2) освоєння низькозатратних систем виробництва, що передбачають зменшення обсягів використання залучених ззовні у процес виробництва ресурсів за рахунок максимізації використання внутрішньогосподарських;
- 3) розвиток органічного виробництва, що регламентується базовими стандартами Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху, Стандартом Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН та Всесвітньої організації охорони здоров'я – Кодекс аліментаріус, в Європейському Союзі – Директивами № 2092/91 від 24 червня 1991 р., № 834/2007 від 28 червня 2007 р. та ін.;
- 4) поєднання технологій аграрного виробництва зі середовище-відтворювальними заходами.

Складовими елементами еколого-спрямованого аграрного виробництва визначено: якість продукції; раціональність природокористування; застосування технологій виробництва з урахуванням екологічних обмежень; середовище-відтворювальну діяльність [8, с.4].

Дуже часто виробники харчової продукції і науковці використовують терміни “екологічно чистий”, “екологічно безпечний”, “натуральний” продукт або “біопродукція”, маючи на увазі, власне, органічну продукцію. Таке маркування не має жодного відношення до органічного виробництва. Без

проходження процедури сертифікації згідно зі стандартами органічного виробництва такі маркування потрібно розглядати виключно як рекламні, що не мають юридичної сили і не є достовірними. Виняток можуть становити імпортовані продукти з позначенням “ВІО” або “ЕСО”, якщо в країні-виробнику органічні продукти, відповідно до стандартів ЄС, прийнято називати “екологічними” або “біологічними” [9].

В англійськомовних країнах в основному використовується термін “органічний”. Зокрема, Міністерство сільського господарства США (USDA) визначає органічні продукти як ті, що вирощені без використання пестицидів, нафти, мінеральних добрив, антибіотиків, синтетичних гормонів, генної інженерії або опромінення. Продукти харчування називаються органічними, якщо вони містять 95 % органічних інгредієнтів, а з часткою органічних інгредієнтів від 70 до 95 % продукти маркують, як “зроблено з використанням органічних компонентів”.

Світова організація торгівлі при маркуванні та презентації продуктів харчування використовує Кодекс міжнародної організації стандартизації “Аліментаріус” [2].

Постанова Ради Європейського Союзу № 834/2007 містить правила та вимоги до органічного виробництва і діє на території країн ЄС. Органічне виробництво, за документом, – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин, та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [3, с. 1].

Цього Стандарту дотримуються і в Україні. 2007 року було створено перший український акредитований сертифікаційний орган “Органік-стандарт”.

Відповідно до Закону України “Про органічне виробництво” від 21 квітня 2011 року, органічна продукція – це продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва [1].

В Україні здобули статус органічних продуктів: зернові, зернобобові, олійні культури, овочеві та баштанні культури, фрукти, ягоди, виноград, м’ясо, молоко, гриби, горіхи та мед. Сертифікованими продуктами переробної промисловості є пластівці, джеми, сиропи, соки, олія, борошно і консервовані овочі.

У першій половині ХХ ст. сільське господарство докорінно змінилося. Розпочалася епоха механізації аграрного виробництва, успіхи в селекції призвели до масового використання гібридного насіння, хімічна промисловість забезпечила випуск мінеральних добрив та пестицидів для сільськогосподарських угідь.

З початку 1990-х років у розвинених країнах зареєстроване стале зростання попиту на органічні продукти (приблизно 20 % щороку). Однією з причин цього є турбота про стан навколишнього середовища та якість і безпеку харчових продуктів [4]. За обстеженнями Дослідницького інституту

органічного сільського господарства (Швейцарія), на 2009 рік у світі налічувалося 5,5 млн га ріллі, з якої лише 0,4 % є органічною. Порівняно з 2008 роком площа органічної ріллі збільшилася на 13,2 %.

Найбільша кількість органічних орних земель розташована в Європі – 3,7 млн га, у Північній Америці – 1,3 млн га. Під зернові культури використовується більша частина цієї категорії земель, зокрема, під посіви рису – 2,5 млн га, під зелений корм – 1,8 і овочі – 0,22 млн га. Українські здобутки з вирощування органічних злакових відзначені 6-м місцем у світовому рейтингу за площею посівів – 134 080 га проти 358 800 га у лідера – США [5, с. 34, 62]

У травні 2011 року на Європейському конгресі органічного виробництва презентували дані щодо розмірів площ органічних земель сільськогосподарського призначення, де Україна посіла 33 місце з відносною оцінкою (0,65) у відсотках та 11 місце за абсолютною оцінкою (270 193) у гектарах.

Світові тенденції розвитку органічного виробництва вказують на найкращі перспективи для продукції рослинництва та молочної підгалузі тваринництва. За даними 2004 р., у світі виробляли 28,7 млрд літрів питного молока, частка органічного становила близько 1 %, а у 2009 р. – вже 1,4 % і надалі збільшуватиметься. Лідерами у виробництві органічного молока та молочної продукції у світі є США, Австралія, Нова Зеландія, Уругвай, Франція та Голландія. В Україні в 2011 р. вперше отримали сертифіковане органічне молоко.

Одним із перших в Україні органічне виробництво запровадило приватне сільськогосподарське підприємство “Агроєкологія” (засновник С.С. Антонєць), яке вже понад 30 років не застосовує отрутохімікати і оранку та понад 15 років міндобрива. Тут використовують сидерати – багаторічні трави й культури, багаті на азот, калій і фосфор (люцерна, еспарцет, гречка та ін.). За розробленою технологією висіяні трави й культури разом із бур’янами скошують й загортають у ґрунт. Органічними добривами господарство забезпечується власним стадом великої рогатої худоби з поголів’ям 5 тисяч тварин. Отже, шкідники й бур’яни знищуються не хімікатами, а природно. Результатом органічного господарювання стає відновлення ґрунтів, що надзвичайно важливо для 40 % українських сільськогосподарських угідь, підданих деградації. Для прикладу: посушливого 2007 року середня врожайність зернових і зернобобових культур по Україні становила 21,8 ц/га, у підприємстві С.С. Антонця зернових зібрали 47 ц/га.

Соціальним аспектом органічного землеробства є поява додаткових робочих місць, що дуже актуально для сільської місцевості. В “Агроєкології” працює близько 500 чоловік, оброблювана площа становить 6,5 тис. га, і за умови використання інтенсивних технологій кількість працівників можна було б скоротити до 200 [11].

Націнка на органічні продукти у вітчизняній торговельній мережі сягає 100 %, тоді як у світі органічна їжа дорожча від звичайної на 20–30 %. З одного боку, зі собівартості органічної продукції виключаються витрати на засоби

захисту рослин, мінеральні добрива, з іншого – виникають додаткові витрати на зарплатню, сертифікацію, рекламу, логістичні послуги.

На сьогодні в Україні сертифіковано понад 180 сільськогосподарських підприємств з органічного виробництва. Українські виробники досягли певного успіху у вирощуванні продукції рослинництва, бджільництві та виробництві добрив, посідаючи в цих напрямках одне з перших місць в Європі. Крім того що органічні технології вже добре знайомі виробникам, вони ще й потребують значно менших витрат на маркетингові заходи та формування бренду. Підприємства за такими спеціалізаціями є в основному оптовими реалізаторами. Значно скрутніше себе почувають виробники продукції тваринництва, оскільки для них сертифікація є довшою і дорожчою, та перепрофілювання або відкриття нової органічної тваринної ферми займає значний відрізок часу, протягом якого потрібно постійно залучати інвестиції.

Висновки

Органічний рух з випуску продукції в Україні дедалі розвивається. Збільшується й кількість зареєстрованих вітчизняних сільськогосподарських підприємств органічного виробництва.

Станом на 01.01.2011 сертифіковано понад 180 сільськогосподарських підприємств з органічного виробництва. Унаслідок експортної орієнтації виробників на закордонні ринки, високої вартості логістичних послуг, ціни на органічну продукцію на внутрішньому ринку є непропорційно завищеними.

Найбільш преспективним напрямом вітчизняного органічного виробництва є вирощування злакових, адже Україна посідає 6-е місце у світовому рейтингу посівів цих культур.

На відміну від світових тенденцій розвитку органічного виробництва молока, обсяги виробництва вітчизняної продукції тваринництва залишаються незначними через інвестиційну непривабливість українського сільського господарства та ускладненість сертифікації органічного виробництва за цим напрямом спеціалізації. У подальшому потрібно зробити аналіз переходу вітчизняних агропідприємств на органічне виробництво та обґрунтувати рівень їх беззбитковості в умовах кризи та підвищеної ринкової конкуренції.

Бібліографія

1. Закон України “Про органічне виробництво” від 21 квітня 2011 року [Електронний ресурс]/ Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=38338

2. Кодекс Аліментаріус [Електронний ресурс] / Режим доступу: codex.co.ua/ukr

3. Постанова Ради Європейського Союзу № 834/2007 / [Електронний доступ]: <http://www.organicstandard.com.ua/standards>

4. Paull J. A Voice for Organics – the First Hundred Years / Paull J., Rachel Carson // Journal of Bio-Dynamics Tasmania. – 2007. – P. 45

5. *Willer H. and Kilcher L.* The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2011. FiBL-IFOAM Report. / *Willer H. and Kilcher L.* Frick: IFOAM, Bonn and FiBL, 2011. – 78 p.

6. *Вовк В.І.* Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє / *В.І. Вовк* // Матеріали Міжнародного семінару “Органічні продукти харчування. Сучасні тенденції виробництва і маркетингу”. – Львів, 2004. – С. 3.

7. *Дудар Т.Г.* Маркетингова діяльність у системі товаропросування органічної продукції до споживачів [Електронний ресурс] / *Т.Г. Дудар, О.Т. Дудар*. – Режим доступу : www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=981

8. *Ковальова О.В.* Організація управління еколого-спрямованим сільськогосподарським виробництвом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.03 / *О.В. Ковальова*; Нац. наук. центр “Ін-т аграр. економіки” УААН. – К., 2008. – 20 с.

9. *Коняшин А.В.* Органік – не органік, у чому ж різниця? / *А.В. Коняшин* // [Електронний доступ]: www.organic.ua

10. *Милованов Є.* Тенденції розвитку ринку української органічної продукції / *Є. Милованов* // Матеріали наук.-практ. семінару “Сучасні тенденції виробництва та маркетингу органічної продукції”. (Львів, 31 березня 2004 р.). – Львів, 2004. – С. 37–42.

11. *Мороз П.* Органічне виробництво: земля і люди / *П.Мороз* // [Електронний доступ]: <http://www.agroprofi.com.ua/content/view/455/40/>

12. *Сайко В.Ф.* Землеробство ХХІ століття: проблеми та шляхи вирішення / *В.Ф. Сайко* // Зб. наук. праць Ін-ту землеробства УААН. – К.: ЕКМО, 1999. – 252 с.

13. *Сокол Л.М.* Екологічне (органічне) землеробство – складова сталого сільського господарства / *Л.М. Сокол, Т.Р. Стефановська, В.В. Підліснюк* // Екологічна безпека. – 2008. – № 3–4. – С. 103–109.